

ارزیابی منع به کارگیری سلاح هسته‌ای با تأکید بر ادله فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در باب حقوق بشر دوستانه

حسین عینی^۱

چکیده

تولید و به کارگیری سلاح هسته‌ای فارغ از ممنوعیت قوانین بین‌المللی از دیدگاه فقه امامیه نیز حرام است، زیرا خطری جدی برای ابنا بشر محسوب می‌شود. حفظ جان انسان‌ها از مهم‌ترین مصالحی است که شارع بدان توجه دارد و به کارگیری هر سلاحی که حفظ جان انسان‌های بی‌گناه را به خطر اندازد و موجب کشتار جمعی شود، از نظر شارع مقدس ممنوع می‌باشد. مقام معظم رهبری، به عنوان بزرگ‌ترین رهبر دنیای اسلام، با صدور حکم حرمت تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای باب جدیدی را در حوزه فقه‌های باز نمودند. بدین ترتیب، با توجه به نوظهور بودن سلاح‌های کشتار جمعی و بالأخص سلاح هسته‌ای، تنها راه به دست آوردن حکم این نوع سلاح، تطبیق ویژگی‌های آن با سلاح‌های زمان ائمه (علیهم‌السلام) می‌باشد. از این رو، سؤال اصلی پژوهش این است که آیا فتوای مقام معظم رهبری در منع

---

۱. کارشناس ارشد فقه و حقوق اسلامی hosseineiny@gmail.com

به‌کارگیری سلاح هسته‌ای مبنای شرعی دارد یا اینکه یک حکم صرفاً حکومتی است که بر اساس تقیه صادر شده است؟ همچنین آیا منابع فقهی شیعی آن را تأیید می‌کنند؟ فرض ما بر این است، مبنای مقام معظم رهبری در فتوای تحریم تولید سلاح هسته‌ای بیش از آنکه سیاسی، مصلحت‌مدار و بر اساس تقیه باشد، ناشی از مبانی صریح پذیرفته شده اسلامی - شیعی است. مبانی فقهی شیعه، اقتضای حرمت تولید و به‌کارگیری سلاح هسته‌ای را دارد، این‌ها مقتضای فتوا است نه حکم حکومتی که حاکم به سبب مصلحت آن را حکم داده باشد.

واژگان کلیدی: فقه امامیه، ادله فقهی، حقوق بشر دوستانه، فتوا، شارع مقدس

مقدمه

دین اسلام مبتنی بر صلح و نوع دوستی است و از اهم موضوعات آن حفظ جان انسان‌هاست که محترم و دارای ارزش والایی می‌باشد. هر سلاحی که حفظ جان انسان‌های بی‌گناه را به خطر اندازد و موجب کشتار جمعی انسان‌ها شود، خطری برای امنیت جانی انسان‌ها محسوب شده و به کارگیری آن منع گردیده است. به کارگیری سلاح هسته‌ای در سراسر جهان اهمیت زیادی پیدا کرده است، نگرانی جامعه جهانی به علت در خطر بودن صلح و امنیت بین‌المللی موجب ترس از سلاح هسته‌ای گردیده است. محافل بین‌المللی با صدور بیانیه‌ها و قطعنامه‌های مختلف استفاده از این نوع سلاح را محدود و محکوم نمودند و جایگاه این سلاح در حقوق بین‌الملل نیز متزلزل گردیده است.

از سوی دیگر، چندی پیش مقام معظم رهبری، به عنوان بزرگ‌ترین رهبر کنونی جهان اسلام، با صدور حکم حرمت تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای موضوع جدیدی را در این حوزه مطرح کردند. بنابراین این موضوع، یک موضع صرفاً سیاسی یا وابسته به نگاه خاص رهبری و بدون پشتوانه نیست؛ بلکه یک موضع ناشی از عقیده دینی است که همین امر، مهم‌ترین ضمانت اجرا را به این موضع سیاسی می‌بخشد. مبنای مقام معظم رهبری در فتوای تحریم تولید سلاح هسته‌ای، بیش از آنکه سیاسی و مصلحت مدار و بر اساس تقیه باشد، ناشی از مبانی صریح پذیرفته شده اسلامی است و کسی نباید شک و شبهه کند که این بحث حکومتی است. مبانی فقهی ما اقتضای حرمت تولید و به کارگیری سلاح هسته‌ای را دارد، این‌ها مقتضای فتوا است نه حکم حکومتی که حاکم به سبب مصلحت به آن حکم داده باشد. با توجه به نوظهور بودن سلاح‌های کشتار جمعی و خصوصاً سلاح هسته‌ای تنها راه

به دست آوردن حکم این نوع از سلاح، تطبیق صفات آن با سلاح‌های زمان ائمه (علیهم‌السلام) و آثار آن است. شیخ طوسی، ابن زهره، علامه حلی، شهید اول، صاحب جواهر و... در این خصوص می‌فرمایند: «در جنگ می‌شود از شمشیر و منجینیق استفاده کرد، ولی رزمنده مسلمان اجازه ندارد آب و غذای مردم را مسموم کند؛ چراکه تفکیک‌ناپذیر عمل می‌کند.» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۵)

دینی که القای سم را در غذای کفاری که می‌جنگند، جایز نمی‌داند آیا استفاده از سلاح هسته‌ای را جایز می‌داند؟ آیا کارکرد سلاح هسته‌ای که کنترل نشده عمل می‌کند و در سطح وسیعی نه تنها جان انسان‌های موجود را بلکه انسان‌هایی که بعدها به وجود می‌آیند را متأثر می‌کند، مصداق فعل حرام نیست؟

۱- مبانی فقهی منع به کارگیری سلاح هسته‌ای

در فقه چهار منبع کتاب، سنت، اجماع و عقل برای استدلال مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این مقاله نیز با بررسی این چهار منبع حکم مزبور به دست خواهد آمد.

۱-۱- قرآن

اولین منبع از ادله چهارگانه فقهی، کتاب خداست. در قرآن آیات متعددی اشاعه فساد در زمین را نهی کرده است.

۱-۱-۱- آیات مربوط به فساد فی الارض

«وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ»؛ «نشانه آن، این است که هنگامی که روی برمی‌گردانند (و از نزد تو خارج می‌شوند)، در راه فساد در زمین، کوشش می‌کنند و زراعت‌ها و چهارپایان را نابود می‌سازند، (با اینکه می‌دانند) خدا فساد را دوست نمی‌دارد. (بقره: ۲۰۵)

ارزیابی منع بر کارگیری سلاح هسته‌ای با تأکید بر ادله فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در باب حقوق بشردوستانه

با استفاده از این آیه می‌توان گفت استفاده از سلاح هسته‌ای که بارزترین اثر آن از بین رفتن زراعت و نسل انسانی است، نوعی فسادانگیزی در جهان محسوب می‌شود. این آیه به صورت مطلق انسان را از هلاک حرث و نسل بدون هیچ قیدی منع نموده است. از سوی دیگر، هیچ فساد بزرگ‌تر از برانگیختن جنگ و به کار گرفتن سلاح‌های ویرانگر بر ضد ملت‌ها به منظور حکومت کردن بر آن‌ها و غارت دارایی‌های آنان و محروم ساختن ایشان از آنچه با زحمت و تلاش خویش به دست آورده‌اند، وجود ندارد. (مغنیه، ۱۳۷۸: ۵۱)

«وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ؛ و در راه خدا، با کسانی که با شما می‌جنگند، نبرد کنید و از حد تجاوز نکنید که خدا تعدی‌کنندگان را دوست نمی‌دارد.» (بقره: ۱۹۰)

این آیه اشاره به ممنوعیت خروج از حد، حتی در شرایط جنگی دارد. یکی از مصادیق خروج از حد، آغاز جنگ پیش از دشمن یا پیمان‌شکنی، توطئه و ایذاء مسلمانان توسط آنان است که یکی از مصادیق اعتداء و تجاوز شمرده می‌شد. از سوی دیگر در صورتی که آثار جنگ به غیرنظامیان بدون مجوز عقلی و قانونی سرایت کند، تجاوز محسوب می‌گردد که از نظر اسلام مردود است. (منتظری نجف‌آبادی، ۱۳۸۷: ۱۰)

این آیه شریفه با وجود ایجاز و اختصار در عبارت، دارای آن‌چنان مفاهیم بلند و برخوردار از اطلاق و عموم است که می‌توان مصادیق و موضوعات مختلف و نو پیدا را با آن تطبیق نمود. بر همین اساس، فقها و مفسران در تفسیر و تبیین کلمه «اعتداء» در آیه شریفه فوق، آن را شامل تعدی و تجاوز از حدود و فرمان الهی در جنگ دانسته‌اند و پرواضح است که استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی نظیر بمب اتم که نظامیان و غیرنظامیان و هر آنچه در شعاع انفجاری - تشعشعی آن است را

از بین می‌برد، مصداق کامل تجاوز از حد دستورات الهی است و از دستورکار نظام اسلامی خارج.

«اِثْمَهُمَا اكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا؛ گناهشان از سودشان بیشتر است.» (بقره: ۲۱۹)

این قسمت از آیه نزد فقها به صورت یک قاعده فقهی تدوین شده است، این قاعده چنین است: دفع مفسد بر جلب مصالح مقدم است. تنها منفعتی که در حال حاضر در خصوص سلاح هسته‌ای می‌توان در نظر گرفت، موضوع بازدارندگی سلاح هسته‌ای یا تئوری موازنه قدرت یا موازنه وحشت می‌باشد. (فیض کاشانی، ۱۴۱۸: ۱۰۴)

بنابراین نظریه داشتن سلاح هسته‌ای، باعث عدم تهاجم کشورهای دارای سلاح هسته‌ای به یکدیگر می‌گردد. با فرض پذیرش درستی این نظریه، باید همه کشورهای دنیا به سمت ساخت و توسعه تسلیحات هسته‌ای بروند و در این صورت بشر و حیات بر روی زمین، در آستانه نابودی خواهند بود و با چنین تصور دهشتناکی هیچ توجیهی برای سودمندی احتمالی این سلاح نخواهد ماند، لذا طبق آیه مذکور به‌کارگیری سلاح هسته‌ای ضرری به مراتب سنگین‌تر از منفعت آن دارد.

۱-۱-۲- آیات مربوط به احترام جان انسان‌ها

«مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَ تَهُم رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعَدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ؛ هرکسی انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسان‌ها را کشته است.» (مائده: ۳۲)

این آیه صراحتاً قتل افراد بی‌گناه را محکوم کرده و عذابی دردناک برای قاتل آن‌ها معین کرده است؛ لذا استفاده از سلاح هسته‌ای که علاوه بر هدف موردنظر،

ارزیابی منع بر کارگیری سلاح هسته‌ای با تاکید بر ادله فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در باب حقوق بشر دوستانه

بسیاری از افراد دیگر را متضرر و نابود می‌کند، از مصادیق قتل انسان‌های بی‌گناه است و این موضوع با مصلحت حفظ جان که برای شارع اهمیت بسیار زیادی دارد، مخالف است. بنابراین کاربرد سلاح‌های کشتار جمعی که در صورت انفجار بیش از نظامیان، مردم عادی شهرها و مناطق جمعیتی را نابود خواهد کرد، به طریق اولی تری مجاز نبوده و رزمندگان اسلام همچنان به این دستورات توجه نموده و از آن عدول نخواهند کرد.

«و من یقتل مومنا معتمدا فجزاوه جهنم خالدا فیها و غضب الله علیه و لعنه و اعدا له عذابا عظیما؛ و هر کس، فرد باایمانی را از روی عمد به قتل برساند، مجازات او جهنم است و برایش عذابی بزرگ آماده سازد.» (نساء: ۹۳)

خداوند در این آیه افراد را از قتل نفس باز می‌دارد و این عمل را تنها در صورتی جایز می‌داند که دارای مجوز باشد و قتل بر اساس حقی مشروع صورت پذیرد. این حکم همه حالات از جمله حالت جنگ را در برمی‌گیرد؛ بنابراین در هنگام جنگ نیز که طبعاً در آن کشتار صورت می‌پذیرد، نظامیان حق ندارند به افرادی که در صحنه جنگ حضور و دخالتی ندارند، آسیب برسانند و به آنان تعدی نمایند. در میدان جنگ نیز در حد ضرورت می‌توان کشت و اگر اهداف تعیین شده با کشتن یک مقدار خاص حاصل می‌شود، کشتن افراد بیش از آن جایز نیست. بر این اساس نیز کاربرد و استفاده از بمب هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی از نگاه اسلام مردود است؛ چراکه در اثر استفاده از این سلاح، فقط آن‌هایی که دشمن هستند کشته نمی‌شوند، بلکه غیرنظامیان نیز مورد هدف این سلاح قرار می‌گیرند.

۱-۲- روایات

۱-۲-۱- روایت مربوط به حرمت سموم کردن دشمن

تنها روایت در خصوص نهی از ریختن سم در بلاد مشرکین روایتی است که راوی آن سکونی است و مورد استدلال فقهای موافق و مخالف استفاده از سم قرار گرفته است: «قَالَ امير المؤمنين عليه السلام نهی رسول الله صلوا الله عليه ان يلقى السم في البلاد المشركين.» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۶۲)

اشکال وارده به این روایت به عنوان سندی بر ممنوعیت استعمال سلاح هسته‌ای آن است که شاید مراد این روایت در خصوص سم باشد و حرمت در مورد سم از جهت سم بودنش وارد شده باشد. پاسخ به این اشکال آن است که اولاً، این گونه احکام جنبه تعبدی ندارند تا بتوان گفت الغای خصوصیت جایز نیست، بلکه از احکام توصلی است؛ لذا می‌توان از آن الغای خصوصیت کرد و به ابزارهای کشتار جمعی که همانند سم، بلکه در حد بیشتری سبب نابودی می‌شود، تعدی نمود. ثانیاً، سم خصوصیتی ندارد تا منظور معصوم از نهی از به‌کارگیری آن به علت خصوصیتش باشد؛ لذا هر آنچه مانند سم باشد حکم آن را خواهد داشت. (صدر، ۱۴۲۷: ۳۸۵) اشکال دیگری که از سوی عده‌ای از فقها وارد شده است، ضعف سند این روایت از آن جهت که سکونی در سند آن واقع شده است، می‌باشد. (مجلسی، ۱۴۰۶: ۳۷۹) در پاسخ به این اشکال می‌توان گفت، اکثر قریب به اتفاق رجالیون، سکونی را مقبول الروایه دانسته‌اند و آیت‌الله خوئی از این روایت به معتبره سکونی تعبیر کرده و طبق آن فتوا داده است. (موسوی خوئی، ۱۴۱۰: ۳۷۱)

۱-۲-۲- نهی از کشتن غیرنظامیان

مطالعه سیره نبوی نشان می‌دهد، پیامبر خدا (ص) به حقوق زنان و کودکان توجه ویژه داشتند و همواره بر عدم تعرض به این گروه و رعایت حال و حقوق آنها توجه و تأکید داشتند. ایشان هرگاه تعرض به زنان و کودکان را می‌دیدند با آن برخورد می‌کردند و فرد متخلف را بازخواست می‌کردند. از طرق مختلف نقل شده است که وقتی پیامبر (ص) گروهی را به جنگ اعزام می‌نمود قبل از حرکت به آنان چنین می‌فرمود: «با نام خدا و با استعانت از او حرکت کنید و مراقب باشید که زن یا کودکی را نکشید.» (کلینی، ۱۱۱۳: ۵)

غیرنظامیان باید تحت حفاظت باشند؛ لذا سلاح هسته‌ای از آنجایی که توانایی تفکیک نظامی و غیرنظامی را در زمان استفاده ندارد از نظر اسلام مردود است. (جمعی از محققان پژوهشگاه اسلامی، ۱۴۲۸: ۱۱)

۱-۲-۳- امر به حفظ محیط‌زیست حتی در شرایط جنگ

در روایات بسیاری قطع درختان و به ویژه درختان میوه، آتش زدن مزارع و نابود کردن حیوانات منع شده است: «درختان نخل را آتش نزنید و آنها را در آب غرق نکنید؛ درختی که میوه می‌دهد را قطع نکنید؛ و زراعتی را آتش نزنید؛ زیرا چه بسا بدان‌ها نیازمند شوید. چهارپایانی که گوشت آنها خوردنی است نکشید، مگر آنکه به گوشت آنها نیازمند باشید.» (حرعاملی، ۱۴۰۹: ۵)

امام صادق (ع) فرموده‌اند: «إِنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) كَانَ إِذَا بَعَثَ أَمِيرًا عَلَى سَرِيهٍ أَمَرَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فِي خَاصَّةِ نَفْسِهِ ثُمَّ فِي أَصْحَابِهِ عَامَةً ثُمَّ يَقُولُ: اغْزُوا بِسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ وَلَا تَعْدُوا، وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيْدًا، وَلَا مَتَبْتَلًا فِي شَاهِقٍ، وَلَا تَحْرُقُوا النَّخْلَ، وَلَا تَغْرُقُوا بِالْمَاءِ، وَلَا تَقْطَعُوا

شجرهٔ مثمره، ولا تحرقوا زرعاً؛ رسول خدا (ص) به فرمانده‌ای که به عنوان «امیر بر جنگ» منصوب می‌کردند، علاوه بر توصیه‌هایی به خود او و اصحاب و سربازان او می‌فرمودند: جنگ را با نام خدا آغاز کن و فقط با کسانی که کفر به خدا دارند، مقاتله کنید و مکر و حيله نکنید و خیانت نکنید و مثله ننمایید، کودکان و کسانی که زخمی و مجروح هستند را نکشید و درختان نخل را آتش نزنید، کفار را در آب غرق نکنید، درختان ثمره‌دار را قطع نکنید و زراعت‌ها را نیز آتش نزنید.» (طوسی، ۱۳۶۴: ۱۳۸)

نتیجه اینکه چنانچه سلاحی مانند سلاح‌های اتمی از نظامیان و جنگجویان تعدی کند و شامل غیر آنان شود، برحسب این فرمایش رسول خدا (ص) استفاده از آن‌ها جایز نیست. در برخی دیگر از روایات رسول اکرم (ص) از کشتن زنان و کودکان حتی در دارالحرب نهی فرموده‌اند: امام صادق (ع) از پیامبر اکرم (ص) نقل فرموده‌اند که علت معافیت زنان و کودکان از پرداخت جزیه، عدم جواز کشتن آن‌ها حتی در منطقه دارالحرب است. با نظر و دقت در روایت مذکور و روایات مشابه آن، اهمیت محیط‌زیست و موجودات زنده حتی در شرایط جنگی از نظر اسلام به خوبی روشن می‌گردد. بنابراین، استفاده از سلاح هسته‌ای از آنجایی که موجب تخریب موجودات زنده است، نمی‌تواند مورد تأیید اسلام قرار گیرد. (طوسی، ۱۳۶۴: ۲۳۱)

شهید اول در کتاب الجهاد از لمعه آورده است: «قتل کودکان، زنان، دیوانگان هرچند در حال جنگ کمک رسانند، جایز نیست مگر در موارد ضرورت و مقصود از ضرورت در کلام ایشان همان تترس و سپر قرار دادن است.» (حرعاملی، ۱۴۰۹: ۴۲۳)

در روایتی که کلینی از علی بن ابراهیم از پدرش از ابن ابی عمر از معاویه بن عمار نقل می‌کند که او گفته است گمان می‌کنم ابوحمزه ثمالی از امام صادق (ع) نقل کرده است: «کان رسول الله (صلی الله علیه و آله) إذا أراد أن یبعث سریه دعاهم

فأجلسهم بين يديه ثم يقول: سيروا بسم الله و بالله و في سبيل الله و على ملة رسول الله، لا تغلّوا و لا تمثّلوا و لا تغدروا و لا تقتلوا شيخاً فانياً و لا صيباً و لا امرأة و لا تقطعوا شجراً إلاّ أن تضطروا إليها.» (حر عاملي، ۱۴۰۹: ۵۱)

در این روایت در آخر رسول خدا (ص) صورت اضطرار را استثنا فرموده است و مراد از اضطرار همان ترس است که بعداً به آن خواهیم پرداخت.

۱-۳- عقل

آیا از نگاه عقل چنین عملی یعنی ساخت و تولید و استفاده چنین سلاحی قبیح است یا خیر؟

می‌توان اذعان داشت که چنین عملی از دیدگاه عقل قطعاً قبیح است، چراکه این‌گونه سلاح‌ها موجب ظلم بر بشر و نیز از بین بردن بشریت است، بنابراین عقل به عنوان ملاک ظلم و فساد (هرچند که عنوان ظلم بر آن منطبق نباشد، چراکه عقل به ملاک فساد نیز قبح را درک می‌کند)، این عمل را قبیح می‌داند و چنانچه قاعده ملازمه بین حکم عقل و حکم شرع را بپذیریم، باید معتقد شویم که این عمل در نزد شارع نیز حرام است. ممکن است بگوییم عقل در فرضی که از این سلاح استفاده شود حکم به قبح می‌کند، چراکه عنوان ظلم و فساد در این فرض محقق می‌شود و در نتیجه این استدلال برای اصل تولید این سلاح‌ها کفایت نمی‌کند. به اعتبار دیگر تولید و ساخت این سلاح‌ها مانند علم به طریقه ساخت آن‌ها، از عنوان ظلم و فساد خارج است. آری این جهت می‌تواند مورد بحث باشد که از دیدگاه عقل ساخت چنین سلاحی که سازنده آن بالفعل استفاده ننماید، اما این احتمال وجود دارد که در آینده دیگران از آن استفاده نمایند، آیا ظلم و قبیح است یا خیر؟ ظاهر آن است که در این صورت به نحو مطلق نمی‌توان آن را ظلم دانست و فقط ممکن است در فرضی

که سازنده علم دارد که در آینده از آن استفاده می‌شود، بگوییم عقل چنین امری را شراکت در ظلم و قبیح می‌داند. آیا عقل در صورتی که اصل تولید را قبیح بداند، آن را به صورت مطلق قبیح می‌داند یا اینکه چنانچه برای اقتدار یا دفاع و بازدارندگی باشد، آن را قبیح نمی‌داند؟ به نظر می‌رسد که برای این منظور از دیدگاه عقل قبحی نیست و عقل فقط صورت استفاده را قبیح و ظلم می‌داند.

در صورتی که دشمن از چنین سلاحی استفاده کند، آیا عقل استفاده را برای مقابله صحیح می‌داند؟ به نظر می‌رسد که عقل حتی در این صورت هم استفاده را قبیح می‌داند، همان طور که اگر دشمن مسلمانان را مثله نماید، به هیچ وجه نمی‌توان گفت عقل، مثله نمودن کفار را تجویز می‌نماید.

مسئله قبح ظلم و فساد در زمین، مسئله‌ای عقلایی است و تمام عقلای عالم، قبیح بودن ظلم و فساد در زمین را قبول دارند. شارع مقدس نیز که یکی از این عقلا به شمار می‌رود، نمی‌تواند ظلم را حلال قرار دهد و امکان ندارد خدای عادل در موردی بفرماید که ظلم صحیح است. زمانی که قبح ظلم مورد تأیید عقل باشد، استثنای شارع در یک مورد بی‌معناست. از مصادیق ظلم در مسئله به‌کارگیری سلاح هسته‌ای، نابود کردن نفس محترمه و نابودی نسل بشر می‌باشد و از اینجاست که ممنوعیت کشتار جمعی یک امر وجدانی و ندای فطرت انسانی است. استدلال بعضی به توازن قدرت و تعادل در تولید و بازدارندگی، استدلالی غیرمعقول و غیرمنطقی است؛ زیرا این‌گونه مبارزات تسلیحاتی سرانجام نابودی بشر و تمام هستی اوست. یکی از دلایل حرمت سلاح هسته‌ای عقل است، عقل مستقل قطعی و بدیهی نمی‌پذیرد که سلاح کشتار جمعی وجود داشته باشد، همه افراد طبیعتاً استفاده از سلاح کشتار جمعی را مناسب نمی‌دانند و اگر از آن‌ها پرسیده شود که استفاده از سلاح کشتار جمعی خوب

است یا بد، مسلماً افراد می‌گویند که استفاده از آن درست نیست. افزون بر ادله عقلی، برخی از ادله غیرعقلی همانند حفظ کرامت انسانی، حفظ حقوق حیوانات یا نابود نکردن محیط‌زیست استفاده از سلاح هسته‌ای را نادرست می‌انگارد.

۱-۴- اجماع

با بررسی نظرات علمای معاصر آیات عظام خویی، بروجردی، اراکی، گلپایگانی، مکارم شیرازی و نوری همدانی و... به این جمع‌بندی می‌رسیم که تمامی ایشان قائل به حرمت استفاده از سلاح هسته‌ای هستند؛ زیرا آن را نابود کننده و مهلک برای نسل بشری می‌دانند.

۲- نظرات مقام معظم رهبری درباره سلاح هسته‌ای و حرمت ساخت و به کارگیری آن در بیانات معظم‌له

فتوای تاریخی رهبر معظم انقلاب در حرمت ساخت بمب اتم که در واقع اخلاق‌مداری در عرصه سیاست محسوب می‌شود، غرب را در تلاش برای القای ساخت سلاح هسته‌ای توسط جمهوری اسلامی ناکام گذاشت، هرچند آن‌ها دست از دشمنی خود با نظام بر نخواهند داشت. این فتوا و پیام رهبر انقلاب به عنوان عالی‌ترین مقام مسئول در کشور مورد توجه رسانه‌های مختلف قرار گرفت و تأکید چندباره بر این فتوا به عنوان منطق مذهبی و سیاسی ایران، همواره در مذاکرات دیپلماتیک ایران و غرب مورد استناد قرار گرفته و در پیشبرد اهداف صلح‌آمیز هسته‌ای کشورمان بسیار مؤثر بوده است. حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای در پیامی به نخستین اجلاس بین‌المللی خلع سلاح و عدم اشاعه که فروردین ماه سال ۱۳۹۰ در تهران برگزار شد، فتوای تحریم استفاده از سلاح‌های اتمی را تکرار کردند و

فرمودند: «به اعتقاد ما افزون بر سلاح هسته‌ای، دیگر انواع سلاح‌های کشتار جمعی، نظیر سلاح شیمیایی و سلاح میکروبی نیز تهدیدی جدی علیه بشریت تلقی می‌شوند. ملت ایران که خود قربانی کاربرد سلاح شیمیایی است، بیش از دیگر ملت‌ها خطر تولید و انباشت این‌گونه سلاح‌ها را حس می‌کند و آماده است همه امکانات خود را در مسیر مقابله با آن قرار دهد. ما کاربرد این سلاح‌ها را حرام و تلاش برای مصونیت بخشیدن ابناى بشر از این بلاى بزرگ را وظیفه همگان می‌دانیم.»

همچنین ایشان در دیدار با جمعی از فرماندهان ارتش جمهوری اسلامی ایران فرمودند: «ما اگر گفتیم که از سلاح هسته‌ای استفاده نمی‌کنیم، به خاطر همین تقیدات است، به خاطر همین پایبندی به تعبد اسلامی و مقررات اسلامی و قوانین اسلامی است. این یکی از برترین خصوصیات نیروهای مسلح جمهوری اسلامی است.» (سخنرانی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴)

ایشان در دیدار با مداحان اهل بیت (علیهم‌السلام) با بیان موضوعاتی در این مورد فرمودند: «ما دنبال انفجار هسته‌ای نیستیم، دنبال آزمایش هسته‌ای نیستیم، دنبال سلاح هسته‌ای نیستیم؛ نه به خاطر اینکه آن‌ها می‌گویند، [بلکه] به خاطر خودمان، به خاطر دینمان و به خاطر عقلمان. هم فتوای شرعی ما این است، هم فتوای عقلی ما این است. فتوای عقلی ما هم این است که ما امروز، فردا و هیچ‌وقت به سلاح هسته‌ای احتیاج نداریم؛ سلاح هسته‌ای برای یک کشوری مثل کشور ما مایه‌ی دردسر است.» (سخنرانی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴)

معظم له در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بیان داشتند: «ما سلاح هسته‌ای را نه به خاطر زید و عمرو، نه به خاطر آمریکا و غیر آمریکا، به خاطر عقیده‌مان قبول نداریم؛ هیچ‌کس نباید داشته باشد.» (سخنرانی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲)

ارزیابی منع‌برکارگیری سلاح هسته‌ای با تأکید بر ادله فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در باب حقوق بشردوستانه

ایشان در دیدار با مردم آذربایجان شرقی سلاح هسته‌ای را جنات علیه بشریت دانستند و بیان داشتند: «ما اعتقاد داریم که سلاح هسته‌ای جنایت بر بشریت است و نباید تولید شود؛ آنچه هم که در دنیا هست، باید محو شود و از بین برود.» (سخنرانی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱)

مقام معظم له در پیامشان به شانزدهمین اجلاس سران عدم تعهد با تأکید بر عدم ساخت سلاح هسته‌ای توسط ایران آن را تأمین‌کننده امنیت و تحکیم قدرت ندانستند و فرمودند: «سلاح هسته‌ای نه تأمین‌کننده امنیت و نه مایه‌ی تحکیم قدرت سیاسی است، بلکه تهدیدی برای هر دو است. حوادث دهه‌ی ۹۰ در قرن بیستم نشان داد که داشتن این تسلیحات نمی‌تواند رژیم‌های همانند شوروی سابق را هم حفظ کند. امروز نیز کشورهایی را می‌شناسیم که با داشتن بمب اتم، در معرض امواج ناامنی‌های مهلک‌اند. من تأکید می‌کنم که جمهوری اسلامی هرگز در پی تسلیحات هسته‌ای نیست و نیز هرگز از حق ملت خود در استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چشم‌پوشی نخواهد کرد. شعار ما «انرژی هسته‌ای برای همه و سلاح هسته‌ای برای هیچ‌کس» است.» (سخنرانی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱)

پرتال جامع علوم انسانی

پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

فتوای تاریخی مقام معظم رهبری در رابطه با حرمت سلاح هسته‌ای منطبق با حقوق بشر الهی است که برگرفته از آیات قرآن کریم و روایات رسیده از پیامبرگرامی اسلام (ص) و ائمه اطهار (علیهم السلام) می‌باشد. در قرآن مجید بر رعایت اصول انسانی در هدایت و اداره جنگ‌ها تأکید شده است. همچنین در احادیث و روایات اسلامی نمونه‌هایی از قواعد بشردوستانه حقوقی به چشم می‌خورد. همین آیات و روایات می‌توانند مبنای حرمت و ممنوعیت به کارگیری سلاح هسته‌ای، علیه بشریت قرار گیرد. در روایات ما بسیار استفاده شده است که ما نمی‌توانیم برای رسیدن به هدف از هر وسیله‌ای استفاده کنیم، یعنی هدف وسیله را توجیه نمی‌کند و وسیله باید مستند به نص باشد، از این رو هدف همیشه وسیله را توجیه نمی‌کند، برای نمونه در اسلام آمده در جنگ نباید فرد زارعت را از بین برده و نسبت به بانوان و پیران تعرض کند، حتی به حیوانات نیز نباید تعرض شود. مسئله قبیح ظلم و فساد در زمین، مسئله‌ای عقلایی است و تمام عقلای عالم، قبیح بودن ظلم و فساد در زمین را قبول دارند. شارع مقدس نیز که یکی از این عقلا به شمار می‌رود، نمی‌تواند ظلم را حلال قرار دهد و امکان ندارد خدای عادل در موردی بفرماید که ظلم صحیح است. زمانی که قبیح ظلم مورد تأیید عقل باشد، استثنای شارع در یک مورد بی‌معناست. از مصادیق ظلم در مسئله به کارگیری سلاح هسته‌ای، نابود کردن نفس محترمه و نابودی نسل بشر می‌باشد که از آثار به کارگیری سلاح هسته‌ای است. همچنین با بررسی ادله اربعه به این نظر می‌رسیم که فتوای مقام معظم رهبری در حرمت استفاده از سلاح هسته‌ای مبنای فقهی دارد و صرفاً حکم حکومتی نمی‌باشد. با توجه به تأکیدات شارع مقدس بر حفظ جان و نسل انسان‌ها این فتوا نیز بر پایه نوع دوستی، کرامت انسانی و حفظ حقوق بشر می‌باشد.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- جمعی از محققان پژوهشگاه اسلامی (۱۴۲۸) جهاد در آینه قرآن، قم: نشر زمزم هدایت.
- ۳- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹) وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، جلد ۱۵.
- ۴- صدر، سید محمد (۱۴۲۷) المؤلفات الكامله (ماوراء الفقه)، قم: مؤسسه احیاء الکتب الاسلامیه، جلد ۲ و ۱۱.
- ۵- فیض کاشانی (۱۴۱۸) ملاحسن الأصفی فی تفسیر القرآن، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- ۶- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۱۱۳) الکافی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، جلد ۵.
- ۷- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی دوم (۱۴۰۶) ملاذ الأخیار فی فهم تهذیب الأخبار، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- ۸- مغنیه، محمدجواد (۱۳۷۸) تفسیر کاشف، قم: بوستان کتاب، جلد ۱.
- ۹- منتظری نجف آبادی، حسینعلی (۱۳۸۷) حکومت دینی و حقوق انسان، قم: ارغوان دانش.
- ۱۰- موسوی خویی، سید ابوالقاسم (۱۴۱۰) منهاج الصالحین، قم: نشر مدینه العلم، جلد ۱.

10- <http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1322>

